

VÝSKUM STREDOVEKÉHO OSÍDLENIA A POHREBISKA V NITRE NA ŠKOLSKEJ ULICI*

Matej Ruttkay – Jaroslava Ruttkayová

Keywords: Slovakia, Nitra, rescue archaeology, settlement, Middle Ages, burial grounds in the 10th–12th century

Research of the Medieval Settlement and Cemetery at Školska Street in Nitra

The study summarises results of rescue archaeological excavations at Školska Street in the Nitra city centre. We have documented a burial ground fragment established at the turn of the 10th and 11th century and used probably until the turn of the 11th and 12th century. Graves contained mainly pieces of jewellery – S-shaped earrings, bracelets, rings, and pearls from necklaces. We have also found bracelets (woven and bar) indicating that it could be one of the oldest burial grounds with this type of finds in Nitra old town. Pieces of ceramics have been found only in graves.

We have also discovered relics of medieval and early modern settlement facilities. 47 features represent four main periods: 9th–10th century, 11th–12th/13th century, 13th–15th century, and early modern period. The study provided a significant discovery, namely that at the turn of the 10th and 11th century, the Great Moravian settlement transformed into a burial ground. However, sometime in the 13th century the area again transformed into a settlement with a cluster of workshops (bone and antler). Since then, the site has been continuously inhabited.

ÚVOD

V mesiacoch apríl–december 2007 sa v centrálnej časti Nitry uskutočnil záchranný archeologický výskum. Išlo o parcely nachádzajúce sa v miestnej časti Staré mesto na Školskej ulici (obr. 1; 2), parc. 1205, 1206, 1207. V nedávnej minulosti tu prebehla asanácia budov a parcely stáli dlhšiu dobu nevyužitú. V 19.–20. stor. prešiel priestor mnohými stavebnými úpravami, a preto nebolo zrejmé, či je tu ešte možnosť zachytenia pôvodných archeologických situácií.

Po asanovaní budov stavebník bez prítomnosti archeológa a ešte pred uzatvorením dohody o vykonaní archeologického výskumu odstránil tehlovú suť v severovýchodnej časti pozemku. Následne investor zavolať archeológov a prikročilo sa k výskumu. V konečnom dôsledku bolo možné konštatovať, že pri príprave stavebného priestoru k výraznejšiemu porušeniu originálnych situácií zo stredoveku nedošlo. Väčšiu časť porušenej plochy totiž zaberajú novoveké pivnice. Žiaľ, iná situácia bola na lokalitách v susedstve,

Obr. 1. Nitra, Školská ulica. Lokalizácia výskumu na mape 1 : 10 000.

* Práca vznikla v rámci grantového projektu 2/0175/16 agentúry VEGA a bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV 14-0842.

Obr. 2. Nitra, Školská ulica. Celkový pohľad na východnú časť výskumu (pohľad od východu).

kde sa oveľa rozsiahlejšie výkopy diali bez reálneho plošného archeologického výskumu – Farská ulica 45, kde sa zdokumentovali iba profily výkopu (inf. R. Daňo), areál OC Mlyny, kde bola väčšia časť plochy veľkého obchodného komplexu iba vybagrovaná a až po výmene dodávateľa archeologického výskumu sa doskúmal zvyšok nezničenej plochy (König a kol. 2014). Cieľom príspevku je stručné predstavenie najdôležitejších výsledkov výskumu. Podrobnejšie analýzy budú súčasťou samostatnej štúdie, prípadne monografie.

Školská ulica sa nachádza na pomerne strmom východnom svahu centrálného nitrianskeho návršia (hradiska?). Na západe je ohraničená parkom a na východe dvorom domovej zástavby Farskej ulice (obr. 2). Obe tieto hranice tvoria 4–5 m vysoké terasy, čo od začiatku naznačovalo, že terén bol v minulosti výrazne upravovaný. Podobne aj na juhu sa nachádza terasovite znížená platforma pre susedný obytný dom, resp. terasu reštaurácie. Nadmorská výška terénu kolíše od 146–151 m n. m.

Z hľadiska zástavby stredovekej Nitry lokalita leží pravdepodobne východne od hradiska (obr. 2) Na vršku, ale nemožno ani vylúčiť jej pozíciu vo vnútri hradiska (Čaplovič/Točík 1951). Presný priebeh východného valu totiž nie je známy. Nie je vylúčené, že výrazné zvrstvenie terénu na 1. vojenskom mapovaní zachytávajúce územie približne medzi Farskou a Piaristicou ul. (obr. 2) v podstate reprezentuje hranicu včasnostredovekého opevnenia. Veľkou pomôckou by mohol byť aj najnovší výskum na neďalekej pomerne veľkej voľnej ploche (Tabáň), kde sa zachytili aj časti starších stredovekých opevnení (inf. R. Daňo). Vo vrcholnom stredoveku leží lokalita vo vnútornej časti tzv. starého mesta.

HISTÓRIA VÝSKUMU

Na samotnej Školskej ulici archeologický výskum doteraz neprebehol. V blízkosti miesta výskumu sa v minulosti uskutočnili viaceré výskumné aktivity rôzneho rozsahu. V okolí Kostola sv. Ladislava sa preskúmala časť pohrebiska z 9.–10. stor. a fragment prikostolného cintorína, kde sa odkrylo 77, často vzájomne sa porušujúcich hrobov z 11.–14. stor. (esovité záušnice, pracky, štítkový prsteň, atď.; Chropovský 1972, 176, 177), ako aj časť stredovekého sídliska (Vendtová 1962). Odkrylo sa tu aj pohrebisko z 9.–10. stor. (10 hrobov – nože, koráliky, kosák, ostrohy a pod.; Chropovský 1962, 149–168; 1975, 5). V súvislosti so stavebnou činnosťou na Piaristickej ulici (bývalej Gudernovej) sa na viacerých polohách – budova Stavoprojektu, budova Štátneho archívu, aktivity severne od Prieoru (TESCO),

teda v bezprostrednej blízkosti polohy Školská, sa preskúmali fragmenty osídlenia z 10.–12. stor. a 16.–17. stor. (Šalkovský 1978, 222, 223).

V širšom okolí, na susednej Farskej ulici, sa v minulosti doložili viaceré archeologické situácie (hrob z 9. stor. – Točík 1956; sídlisko z 9.–12. stor. – Čaplovič/Točík 1951, 178, 179; pohrebisko z 11.–12. stor. – Čaplovič/Točík 1951, 178, 179, viaceré odkryvy z posledných rokov Bednár/Fottová 2006; Fottová 2005; 2006). Na východnom svahu polohy Na vršku sa nachádza aj Kupecká ul., kde sa v 90. rokoch 20. stor. uskutočnili rozsiahlejšie výskumné práce (RuttKay/RuttKayová 1997; RuttKayová 1996). Tie doložili, že po 15. stor. terén východného svahu návršia prešiel rozsiahlou úpravou, t. j. horná časť bola zrezaná a spodná časť prisypaná, čím sa dosiahlo zmiernenie strmosti svahu. Tak mohli byť odstránené aj viaceré relikty včasnostredovekého valu. Základná konfigurácia v priestore Školskej ulice a konfrontácia s historickými mapami naznačovali, že podobný proces mohol byť i v týchto miestach. Stopy po opevnení sa tu doteraz nezistili.

VÝSKUM 2007

Záchranný archeologický výskum v roku 2007 prebiehal v dvoch etapách (stavali sa dve budovy so samostatným stavebným harmonogramom). Najskôr sa preskúmala východná a následne západná časť parciel. V západnej časti sa objavili už len relikty objektov, zatiaľ čo vo východnej časti sa odkryli zložité nálezové situácie vo viacerých horizontoch.

Metóda výskumu spočívala v postupnom znižovaní kultúrnych vrstiev po štvorcoch/sektoroch 1 x 1 m a následnom odkryve identifikovaných objektov a hrobov. V hornej časti, v hĺbke približne 40, resp. 120 cm, sa nachádzali kultúrne súvrstvia bez možnosti identifikácie objektov. Dovedna sa preskúmali viaceré stredoveké a novoveké kultúrne a vyrovnávacie vrstvy, 50 hrobov z druhej polovice 10.–11./12. stor. a 47 objektov reprezentujúcich osídlenie od doby veľkomoravskej po novovek. Dôležité je zistenie, že západná polovica skúmanej plochy (t. j. vyššia časť) bola v minulosti zosvahovaná. To znamená, že horné vrstvy boli temer kompletne odstránené a zachovali sa iba relikty spodných častí najhlbšie zapustených objektov.

Pohrebisko

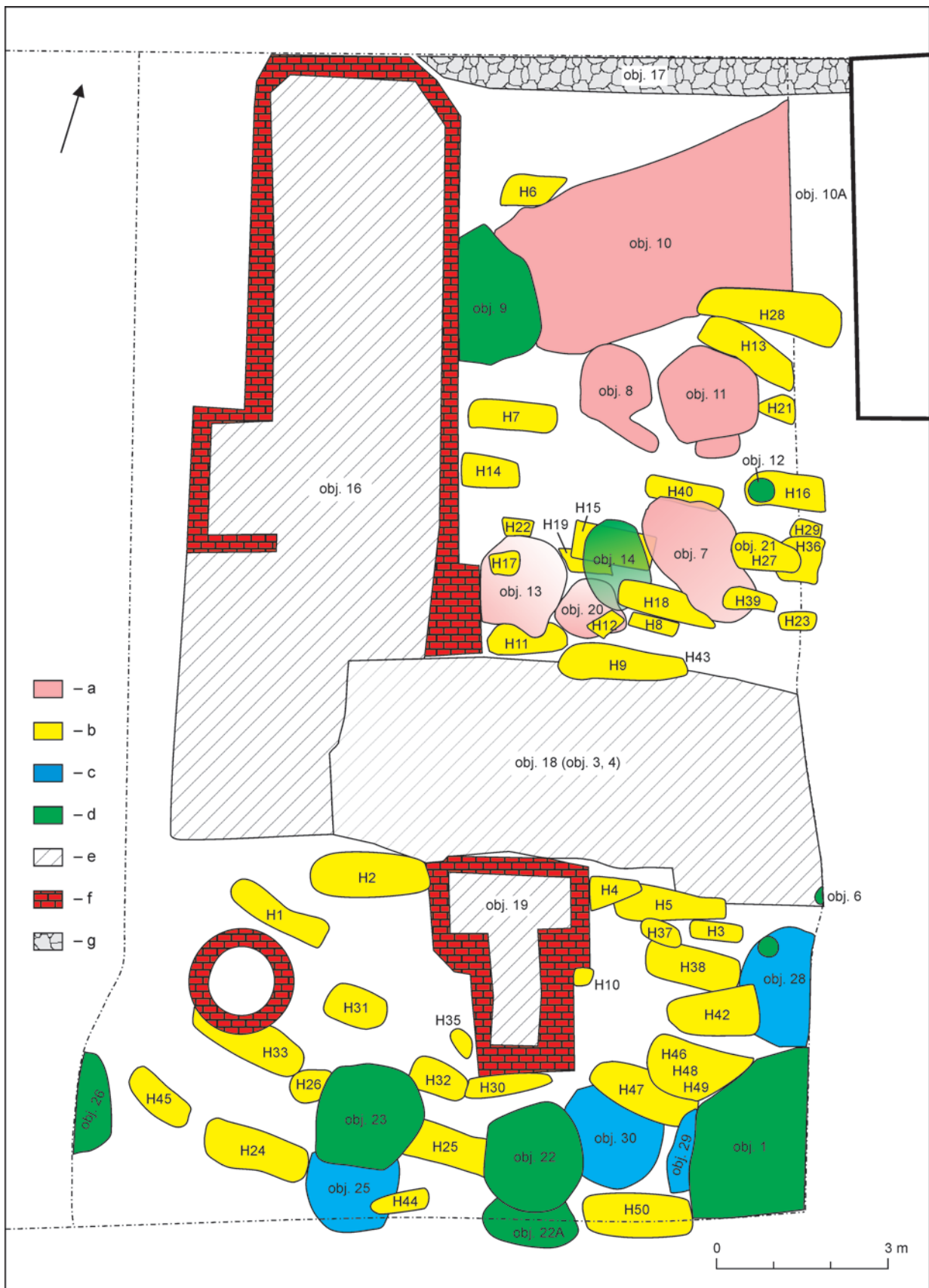
Najväčším prekvapením výskumu bol objav stredovekého pohrebiska. Preskúmalo sa 50 kostrových hrobov dospelých jedincov mužského a ženského pohlavia, ako aj detí, vrátane niekoľkodňových kojencov. V súčasnosti prebieha antropologická analýza. Väčšina hrobov bola porušená stredovekými a novovekými sídliskovými objektmi alebo aj navzájom (obr. 2). To zapríčinilo aj výraznú fragmentárnosť zachovaných častí. Staršie hroby boli vo viacerých prípadoch porušené mladšími (superpozície), čo naznačuje relatívne dlhé používanie pohrebiska (obr. 3: 5).

Hrobové jamy boli zväčša ťažko identifikovateľné, spravidla s úzkym obdĺžnikovým, resp. mierne oválnym pôdorysom. Hroby boli orientované v smere SZZ – JVV s miernymi odchýlkami (s hlavou na západ a pohľadom približne na východ). Výnimkou bol iba hrob 14, kde bol mŕtvy pochovaný hlavou na východ. Mŕtvi boli spravidla do hrobu uložení vo vystretej polohe na chrbte, s vystretými dolnými končatinami, hornými končatinami najčastejšie vedľa tela a predlaktím v rôznych polohách. Iba výnimočne sa objavujú odchýlky, napr. mierne pokrčené, nabok sklonené dolné končatiny a pod. Superpozície a časté podkopanie hrobov mladšími objektmi (najmä zásobné jamy s rozširujúcou sa spodnou časťou) malo za následok časté posuny časti hrobov, resp. kostí. Extrémnym prípadom je hrob 20, ktorý sa našiel na dne novovekej pivnice. Bol súčasťou prepadnutej stropnej časti pivnice, takže oproti pôvodnej úrovni pochovania sa nachádzal približne o dva metre hlbšie.

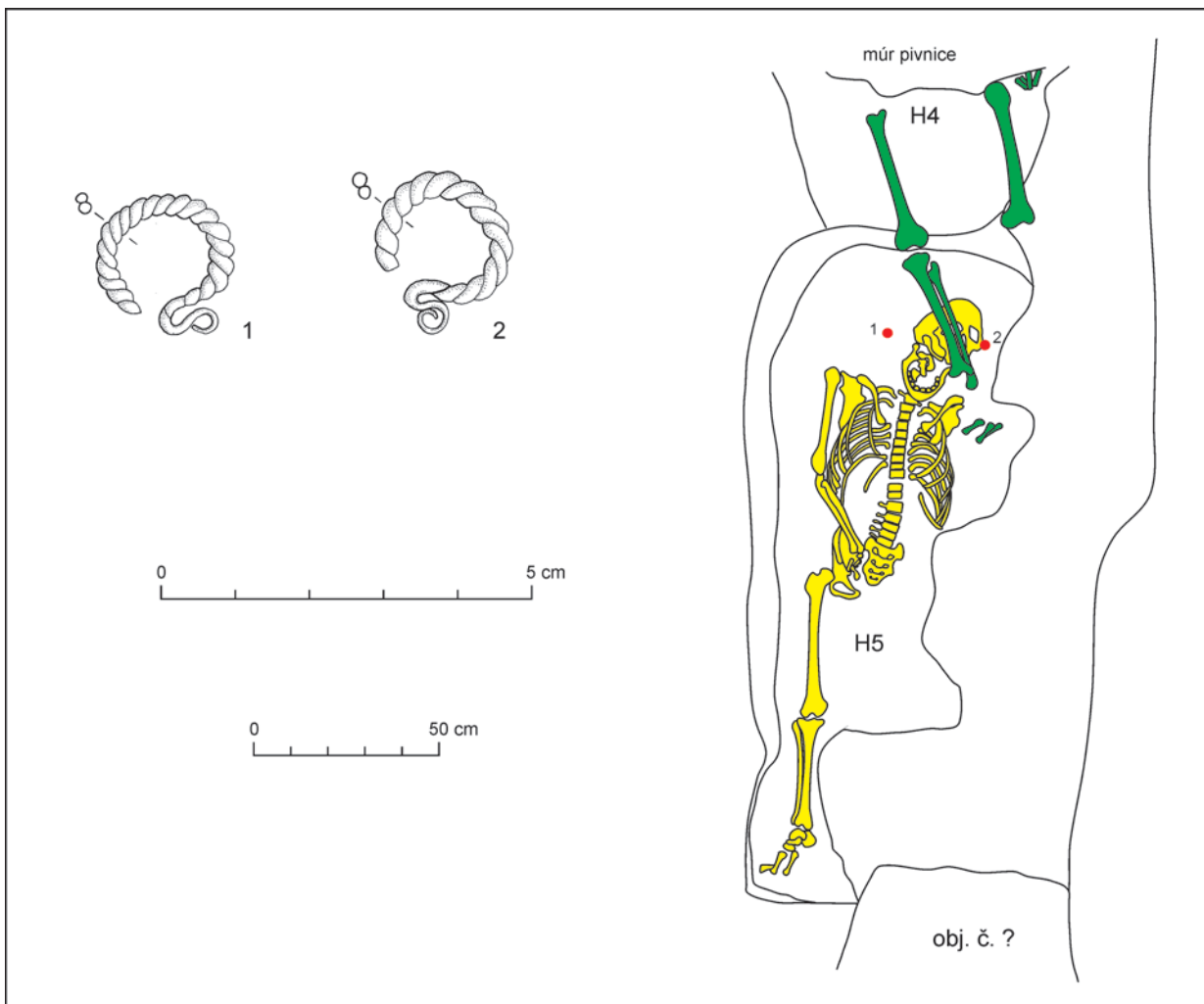
Pravdepodobne sa nezachytala ani jedna z reálnych hraníc pohrebiska (obr. 4). Dôvodom tejto neistoty je skutočnosť, že všetky plochy mimo skúmaného priestoru a tiež západná časť skúmanej plochy už boli v dávnej minulosti výrazne znížené a archeologické situácie temer komplexne zničené. Zo situovania hrobov sa nedá jednoznačne určiť, či hroby boli súčasťou samostatného pohrebiska, alebo či ešte boli časťou prikostolného cintorína patriaceho ku Kostolu Blahoslavenej Panny Márie, ktorý stál na mieste dnešného Kostola sv. Ladislava (piaristický kostol). Odpoveď na túto otázku by v budúcnosti mohol dať výskum v parku medzi piaristickým kostolom a skúmanou plochou. Na základe aktuálnych poznatkov sa zdá pravdepodobnejšie, že ide o samostatné pohrebisko bez väzby na pochovávanie na cintoríne skúmanom pri Kostole sv. Ladislava.

Obr. 3. Nitra, Školská ulica. 1 – hrob 42; 2 – hrob 43; 3 – hrob 45; 4 – hrob 48; 5 – ukážka kumulácie hrobov a etážovitého pochovávania.

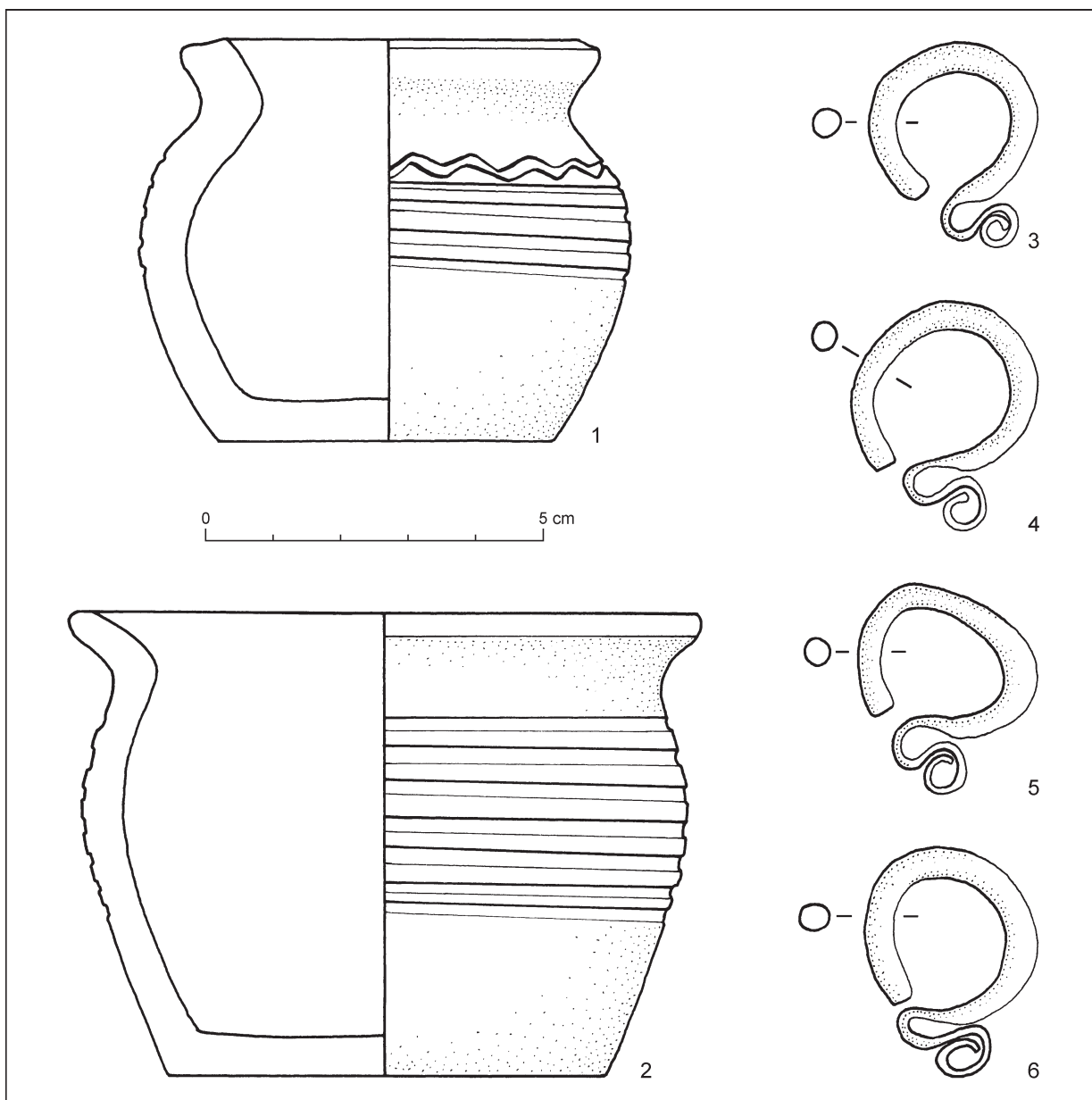
Obr. 4. Nitra, Školská ulica. Plán východnej časti. Legenda: a – sídlisko 9. stor.; b – hroby 10.–11. stor.; c – sídlisko 13.–14. stor.; d – novovek; e – novoveká pivnica; f – tehlový múr; g – kamenný múr.

Obr. 5. Nitra, Školská ulica. Plán hrobov 4 a 5. 1, 2 – nálezy z hrobu 5.

V hrobách sa našiel iba relatívne malý počet nálezov. Najmasovejšie zastúpenou skupinou na pohrebisku je šperk, ozdoby hlavy, prípadne krku či hrude, menej náramky a prstene. Najčastejšie sa objavujú strieborné a bronzové šperky, esovité záušnice, otvorené tyčinkové aj točené náramky, tyčinkové aj pásičkové prstene, sklené a kamenné koráliky, minca. Keramika sa našla iba v dvoch hrobách, pričom jeden z nich (hrob 12) je sporný, lebo sa v ňom nezistili kostrové pozostatky.

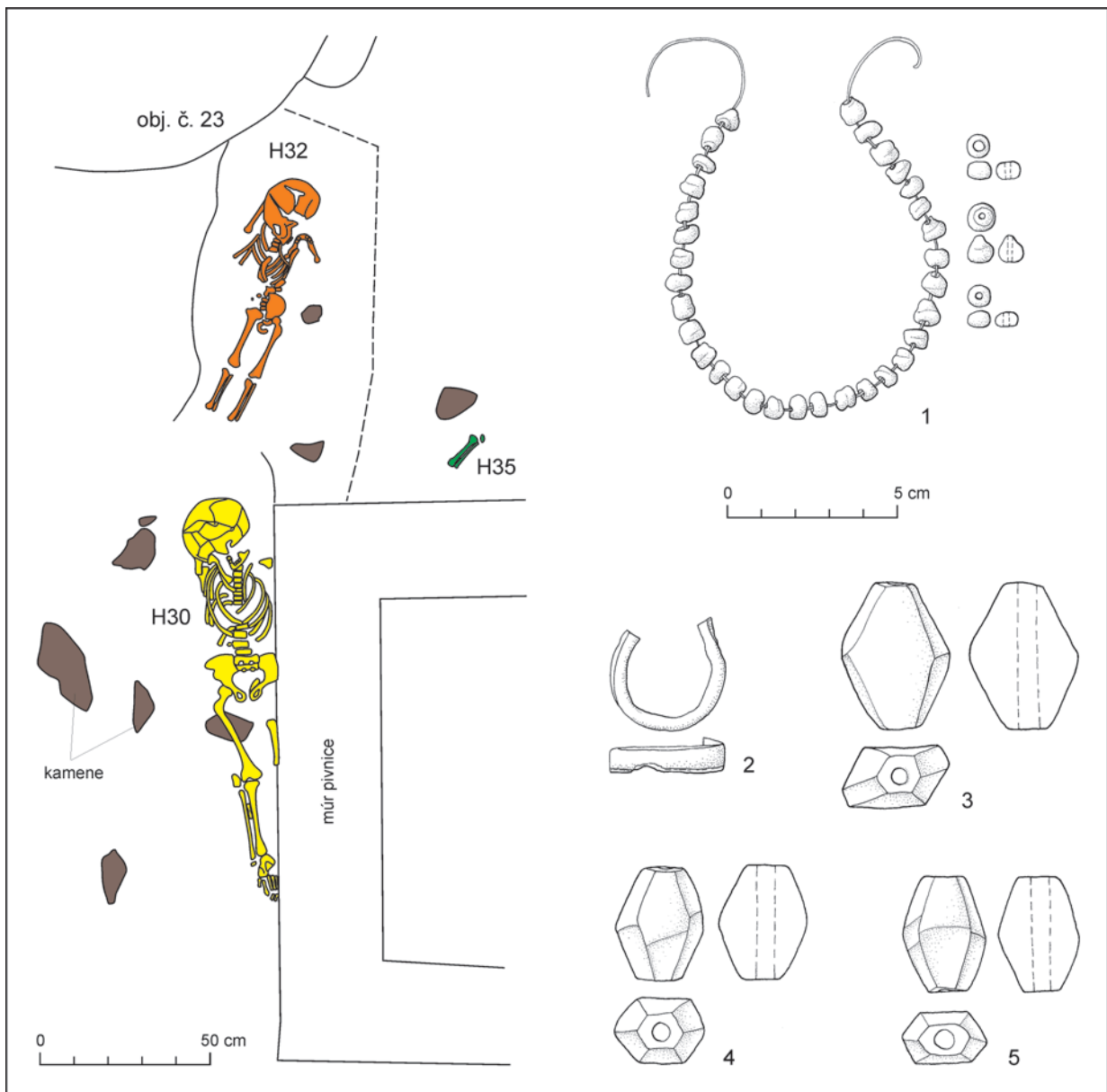
Medzi esovitými záušnicami majú prevahu exempláre vyrobené z jednoduchého drôtu, často so široko roztepanou slučkou s najčastejším priemerom 13–18 mm, výnimočne až 22 mm. Menej časté sú esovité záušnice z tordovaného drôtu (priemer asi 20 mm; obr. 5). Najmenej početné sú esovité záušnice z tenkého drôtu s najčastejším priemerom približne 25 mm, niekedy tyčinka so štvorhranným prierezom. V hrobách sú zastúpené spravidla po dva exempláre, ale vyskytli sa aj vo väčšom počte (hrob 50 – 4 ks; obr. 6; hrob 47 – 4 ks). Takáto situácia je bežná na pohrebiskách 10.–12. stor. (Čaplovič 1954; Rejholcová 1995, 60; Točík 1971). M. Hanuliak (1994, 40) v Malých Kosihách pozoroval viacpočetnosť iba v prípade typu so široko roztepanou slučkou. Na pohrebisku Školská ulica sa tento stav nepotvrdil. Na ďalších lokalitách sa však vo väčšom počte v jednom hrobe objavujú aj ďalšie typy esovitých záušníc (Nitra-Selenec, Tesárske Mlyňany). V prípade výskytu dvoch záušníc bola jedna na ľavej a druhá na pravej strane lebky. To by naznačovalo ich nosenie približne vo funkcii, resp. na mieste náušníc. V hrobe 5 sa našli dve záušnice vyhotovené z dvojice spletaných drôtov (obr. 5). Na chronologické postavenie esovitých záušníc dnes neexistuje jednotný názor (Fusek 1998; 2006; Hanuliak/Rejholcová 1999; Štefan 2009; Ungermann 2010). Exempláre z Nitry-Školskej ulice možno predbežne datovať do záveru 10.–začiatku 12. stor. Presnejšie zaradenie ukáže až definitívna analýza.

Obr. 6. Nitra, Školská ulica. Nálezy z hrobov. 1 – hrob 12; 2–6 – hrob 50.

Na pohrebisku na Školskej ulici sa nezistilo uloženie záušníc naznačujúce ich funkčné rozloženie v rade na čelovej strane hlavy, resp. naznačujúce ich pripevnenie na akýchsi čelenkách. Pravdepodobnejšie je ich uloženie na postranných kožených či látkových stuhách (Hanuliak 1994, 40; Točík/Paulík 1979, 114).

Krk a hrud' niektorých pochovaných zdobili náhrdelníky. Použili sa pri nich sklenené koráliky, ale výnimočne i polodrahokamy (ametyst a pod.) alebo jantár. Koráliky tvorili širokú typovú škálu, čo sa týka tvaru, farby (prevažne zelené, čierne, hnedé, žlté, viacfarebné), ako aj celkovej technológie. V hrobch sa nachádzali v rôznom počte od 1 do 67 kusov. Pokiaľ ide o tvar, koráliky boli valcovité, súdkovité, guľovité i členené (obr. 7–9). Z hľadiska materiálu ide v prvom rade o sklenené exempláre. Samostatnú skupinu tvoria koráliky vyrábané z prírodných surovín (predbežne nie sú geologicky určené, ale ide pravdepodobne najmä o achát rôznych odtieňov a fluorit – hrob 32, fialová farba). Zaujímavý je nález z hrobu 37 (obr. 9: 2; 10). Poukazuje na to, že náhrdelník musel byť veľmi tesne upevnený na krku (podobná situácia je aj v hrobch 22, 32). Okrem toho mal pochovaný na každej ruke jeden prsteň (tyčinkový a plechový) a dve esovité záušnice so široko roztepanou slučkou. Podobne tesný bol aj náhrdelník z hrobu 22

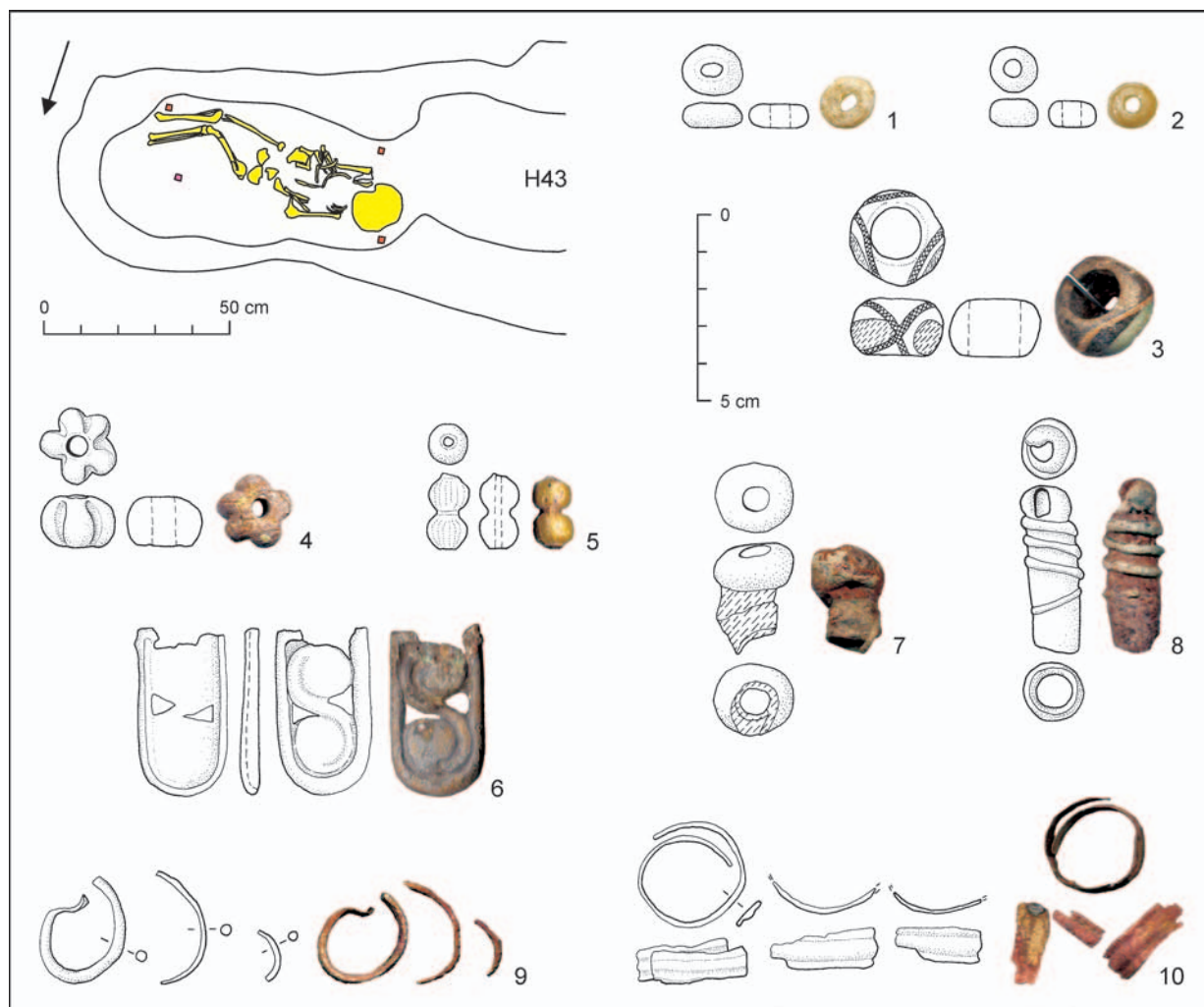

Obr. 7. Nitra, Školská ulica. Plán hrobov 30, 32 a 35. 1–5 – nálezy z hrobu 32.

(64 korálikov), malé koráliky boli zelené, v strede dva čierne. V detskom hrobe 43 sa na hrudi pochovaného našiel fragment antikvárneho kovania z doby avarskeho kaganátu. Určite musel byť súčasťou náhrdelníka. Je otázkou, či ide o akýsi talizman, pamiatku predkov, alebo o náhodný nález pri výkopových prácach v mieste niektorého z pohrebísk z doby avarskeho kaganátu na juhozápadnom Slovensku.

Vo viacerých hrobách sa vyskytli rôzne kombinácie korálikov vyhotovených kombináciou skiel rôznej farby. Napríklad v náhrdelníku z hrobu 45 je navítené bledomodré tenké vlákno na takmer čiernom valcovitom koráliku, alebo sú na tmavom až čiernom podklade pritavené svetlomodré očká, prípadne je korálik zhotovený z trojkombinácie skla – čierna, žltá, červená. Veľkou variabilitou sa vyznačoval aj náhrdelník z hrobu 43. Okrem korálikov, temer zhodných s korálikmi z hrobu 37, sa tu našli i viacfarebné jedince, podlhovastý tmavý so svetlozeleným niťovitým ovinutím, valcovitý v trojfarebnom vyhotovení (tmavý podklad, zelenkavé očko a hnedé línie), pozdĺžne členený ružovkastej farby a priečne členený koráliky žltkastej farby (obr. 8).

Výskyt korálikov jednoznačne ukazuje na to, že boli v prvom rade používané do náhrdelníkov, najmä typov, ktoré pomerne tesne priliehali ku krku. V prípade pochovaných na pohrebisku v Nitre

Obr. 8. Nitra, Školská ulica. Plán hrobu 43. 1–10 – nálezy z hrobu 43.

na Školskej ulici je menej pravdepodobné ich používanie vo funkcii nášiviek na odev, resp. ozdobných stužiek vo vlasoch či čeleniek (Haberstroh 2004, 115; Krumphanzlová 1965, 161). Samozrejme je treba mať na zreteli, že koráliky boli dozaista vyrábané aj z organických materiálov. Tie sa dodnes nezachovali.

Zriedkavosťou v nálezovom inventári sú náramky (obr. 7), ktoré sa vyskytli iba v troch hrobách. V hrobe 19 sa na jednej ruke, zápästí, našiel tyčinkový nezdobený náramok a na druhej ruke náramok spletaný z drôtov (obr. 11). V hrobe 14 sa objavili iba fragmenty tyčinkového náramku. V hrobe 24 sa popri tyčinkovom náramku (obr. 12: 11) našli aj koráliky, prsteň a tri esovité záušnice. Na nie veľmi vzdialenom pohrebisku v Čakajovciach začína výskyt podobných náramkov v horizonte B (2.–5. desaťročie 10. stor.) a vrcholí v horizonte C (5. desaťročie–prelom 10. a 11. stor.), v nasledujúcom období sa nevyskytuje (Hanuliak/Rejholcová 1999, 9–11, 70). Práve táto skutočnosť v kombinácii s tým, že náramky sa vyskytujú výnimočne, umožňuje datovať začiatok pochovávania na pohrebisku na Školskej ulici už do druhej polovice 10. stor., resp. na prelom 10.–11. stor.

Častým nálezom sú aj prstene, prevažne plechové, výnimočne tyčinkové. Vyskytli sa v hrobách vo väčšine iba po jednom, prípadne dvoch exemplároch. V dvoch hrobách boli po jednom na každej ruke a v jednom hrobe 49 dva prstene na ľavej ruke. V hrobe 37 sa vyskytli dva prstene (jeden na každej ruke), jeden „tordovaný“ liaty a druhý plechový. V hrobe 2 sa nachádzal plechový prsteň s tepaným vzorom, dve cik-cak vlnovky v kombinácii s vertikálnymi zásekmi (obr. 12: 5). V troch prípadoch mal pásikový prsteň po obvode jednu alebo dve rovnobežné línie (hroby 19, 37, 43). Podobné prstene sú aj na pohrebisku v Čakajovciach a sú obľúbené najmä v horizontoch B a C, t. j. od polovice 10. stor. do začiatku

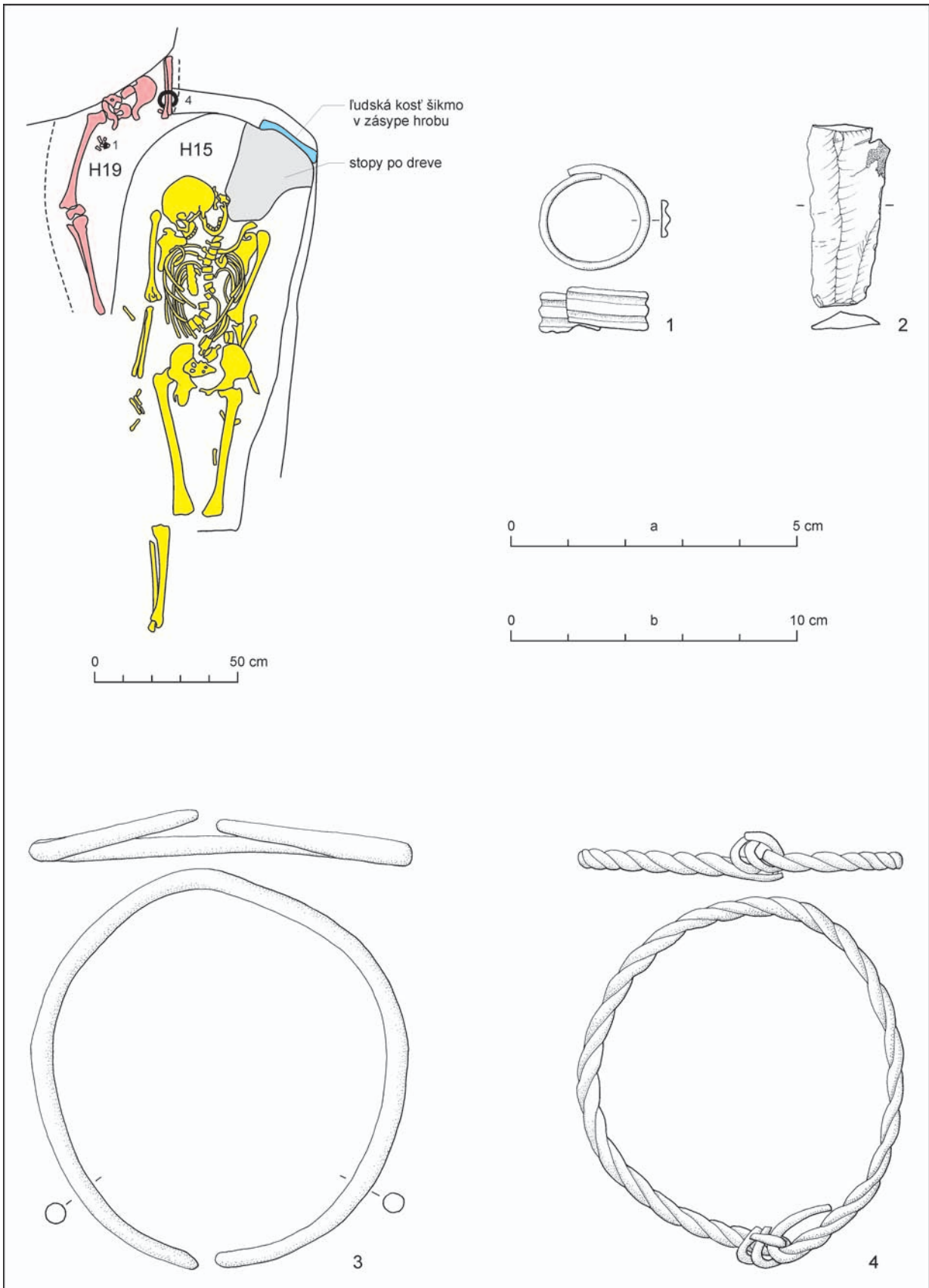
Obr. 9. Nitra, Školská ulica. Náhrdelníky z hrobov. 1 – hrob 32; 2 – hrob 37; 3 – hrob 22.

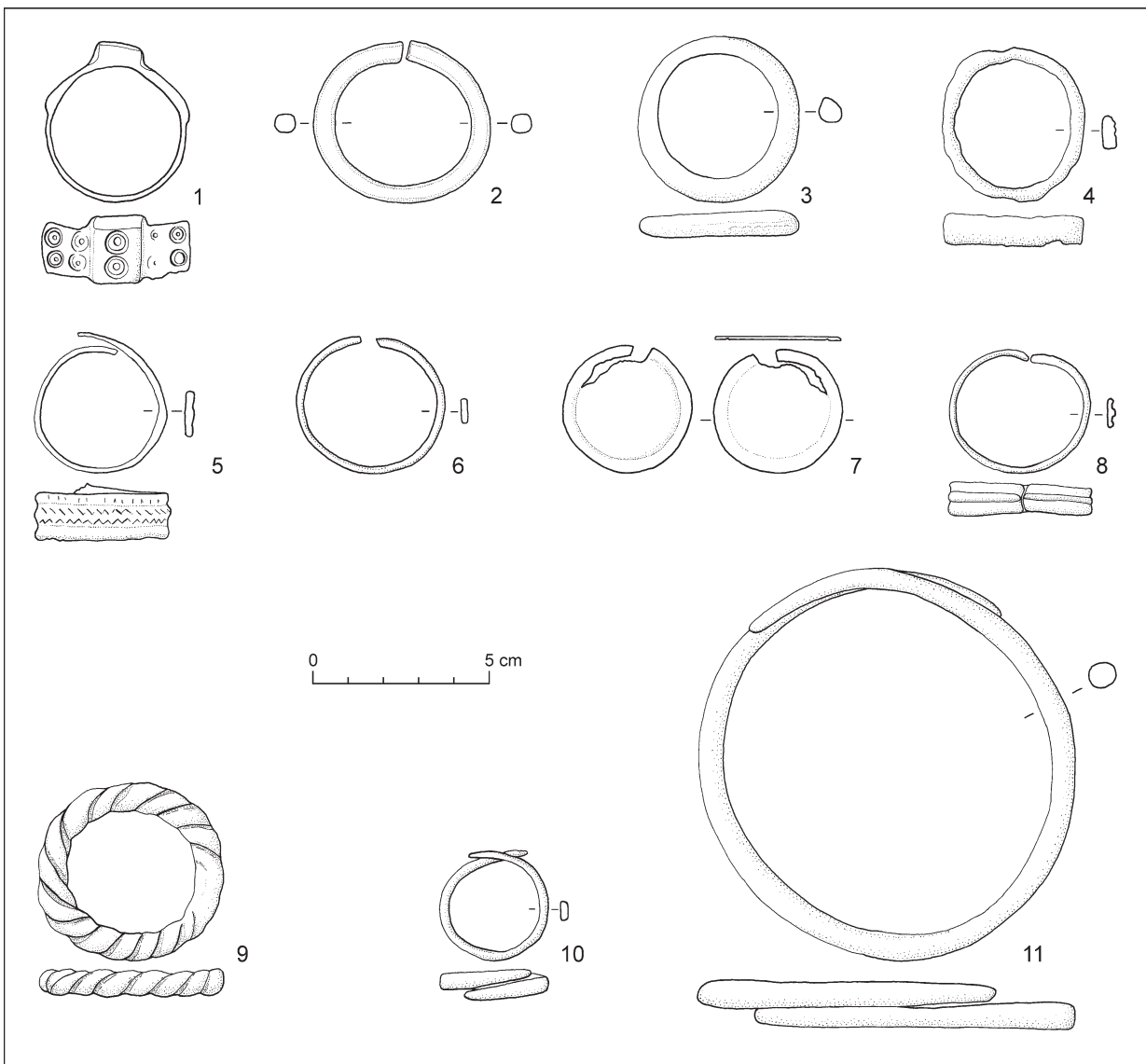
Obr. 10. Nitra, Školská ulica. Hrob 37. Detail na pôvodné uloženie náhrdelníka.

11. stor. Zriedkavé sú jednoduché tyčinkové prstene s prekríženými koncami (hrob 27). Osobitý je krúžkový prsteň z hrobu 46 (pozlátový?).

Výnimočným nálezom je minca nachádzajúca sa v pravej ruke mŕtveho v hrobe 42 (obr. 12: 7). Žiaľ, snaha numizmatika o jej presnejšie datovanie bola neúspešná. Minca nebola prevrtaná, takže je veľmi pravdepodobné, že bola do hrobu vložená vo funkcii obolu (Kolníková 1967, 189). Vkladanie mince do rúk je pomerne častým zvykom na pohrebných miestach z 11. stor. (Fusek 1998, 80; Točík 1960; 1971), aj keď najčastejšie je jej vkladanie do úst (Fusek 1998, 80; tam aj ďalšia literatúra). Dôležité sú zistenia G. Fuseka,

Obr. 11. Nitra, Školská ulica. Plán hrobov 15 a 19. 1–4 – nálezy z hrobu 19. Mierka: a – 1, 2; b – 3, 4.

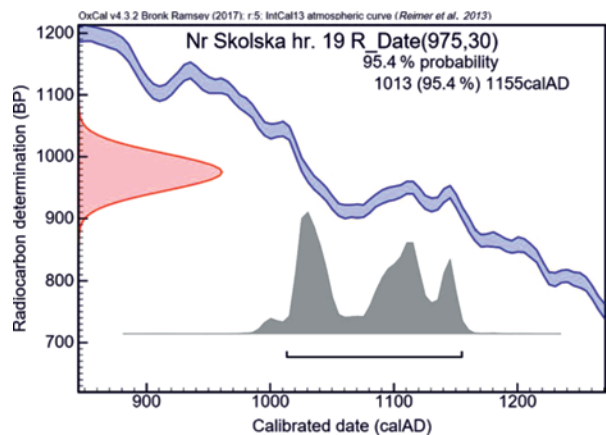

Obr. 12. Nitra, Školská ulica. Výber nálezov z hrobov. 1 – hrob 1; 2, 3 – hrob 47; 4 – hrob 46; 5 – hrob 2; 6 – hrob 49; 7 – hrob 42; 8, 9 – hrob 37; 10, 11 – hrob 24.

ktorý historickými udalosťami za najskorší možný dátum výskytu uhorských mincí v hroboch (mince Štefana I) považuje rok 1029, keď Štefan I. natrvalo pripojil k Uhorskému kráľovstvu Nitriansko (Fusek 1998, 113; Steinhübel 1998).

Keramika sa našla iba v dvoch hroboch (obr. 6), pričom v hrobe 12 chýbala kostra. V oboch prípadoch išlo o drobné hrncovité exempláre, pravdepodobne funerálnu keramiku. V hrobe 50 sa okrem malého hrnca nachádzali v oblasti hlavy aj štyri esovité záušnice. Na nekropole sa nenašli železné nože ani žiadne zbrane.

Presnejšie datovanie pohrebiska bude možné až po jeho podrobnej analýze. Predbežné pozorovania naznačujú, že sa tu zachytáva aj horizont pochovávaní z druhej polovice, even-

Obr. 13. Nitra, Školská ulica. Rádiouhlíkové datovanie kosti z hrobu 19, laboratórium Poznaň.

tuálne zo záveru 10. stor., resp. prelomu 10. a 11. stor. (napr. hrob 19 s náramkami). Najintenzívnejšie pochovávanie je pravdepodobne v priebehu 11. stor. Početnosť vzájomných superpozícií, prípadne etážovite uložených hrobov naznačuje, že pochovávanie mohlo fungovať dlhšie obdobie, azda až do začiatku 12. stor. Absencia mincí v hroboch (až na jednu výnimku) by zase mohla podporovať skôr kulmináciu pochovávania v prvej polovici 11. stor. Rádiouhlíkové datovanie hrobu 19, ktorý by z hľadiska inventáru a tiež na základe superpozície mohol patriť k najstaršej fáze pochovávania prinieslo datovanie 975 ± 30 , čo v kalibrovannej forme prináša výsledok s 95,4 % pravdepodobnosťou medzi roky 1013–1155. Diagram (obr. 13) však zachytáva nárast krivky už v závere 10. stor.

Ako už bolo uvedené, pôvodný rozsah a veľkosť pohrebiska nie je možné určiť. Preto nemožno vylúčiť, že súvisí s pohrebiskom, cintorínom zisteným v okolí Kostola sv. Ladislava, resp. jeho predchodcu v polohe Na vršku. Pôvodne tu stál iný kostol zasvätený Panne Márii. Relatívne veľká vzdialenosť hrobov od kostola naznačuje, že stredoveký cintorín nemusel na tieto miesta priamo pokračovať, ale mohol byť členený na viac úsekov, areálov. Ukazuje sa, že v 11.–12. stor. vtedajší obyvatelia nechali spustnúť sídliskový areál z 9.–10. stor. a na jeho mieste založili pohrebisko, prípadne viaceré pohrebiská. V podstate sa tu, na svahu otočenom k východu slnka, mohol nachádzať akýsi hlavný nitriansky cintorín delený na viaceré samostatné časti (dnešná Školská ul., Kupecká ul., Piaristická ul. a pod.), ktorý zároveň tým, že bol na mieste staršieho osídlenia, zachovával akúsi duchovnú spojitosť s predkami.

Pohrebisko dopĺňa obraz o včasnostredovekom obyvateľstve Nitry (Bednár 2001; Fusek 2008; Chropovský 1962; 1972; 1978; Chropovský/Fusek 1985) a zaraďuje sa k viacerým nekropolám 9.–12. stor., ktoré sa v posledných rokoch podarilo objaviť v areáli starobylej Nitry, pohrebisko z konca 8., resp. prvej polovice 9. stor. v Nitre na Mikovom dvore (Ruttikay et al. 2011), časť pohrebiska z 9. stor. v Nitre na Šindolke (Ruttikay/Ruttikayová 2006), pohrebisko z 10. stor. v Lužiankach (Ruttikay 2006), pohrebiská z 11. stor. v Nitre-Selenci (Daňová/Ruttikay 2011).

Ďalším významným výsledkom výskumu je zistenie, že už v 13. stor. cintorín jednoznačne prestal fungovať. Dokladajú to rozmanité sídliskové objekty, najmä zásobné jamy husto rozmiestené po celej skúmanej ploche. Práve pri kopaní týchto jám vtedajší obyvatelia porušili veľkú časť hrobov.

Sídlisko – osada – mesto

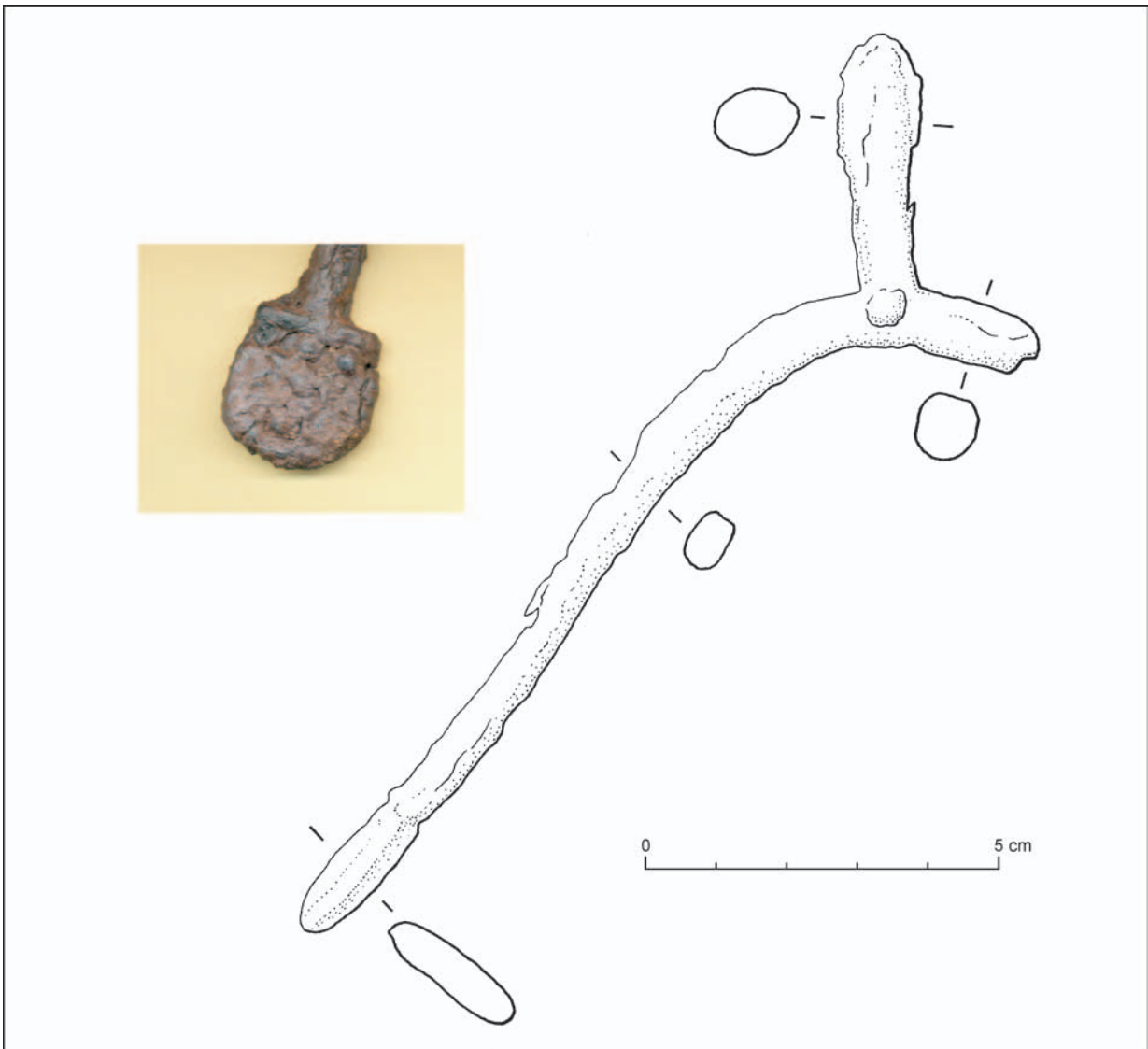
V polohe Školská ulica sa preskúmali aj súčasti stredovekých a novovekých sídliskových areálov. V dôsledku neskorších stavebných činností boli aj tieto objekty v mnohých prípadoch výrazne porušené a časovo ich možno rozdeliť do štyroch hlavných úsekov, a to 9.–10. stor., 11.–12./13. stor., 13.–15. stor., novovek.

Sídliskové objekty (5) z včasného stredoveku sú výrazne porušené neskoršími aktivitami. Ležia tiež v subpozícií s odkrytým pohrebiskom. Ide spravidla o funkčne bližšie neurčiteľné jamy, resp. zásobné jamy, žiaľ, s minimálnym počtom nálezov. Medzi nimi je najčastejšia keramika, výnimočne sa zistili železné predmety (nožík). V objekte 22A, temer kompletne zničenom novovekou odpadovou jamou obj. 22, sa našiel fragment ostrohy s platničkami (obr. 14).

Objekty z 11.–12./13. stor. (2), bližšie neurčené jamy a zásobné jamy, sa vyskytli iba na juhozápadnom okraji plochy, v mieste, kde sa už nezachytili žiadne hroby. Tu môže situáciu komplikovať skutočnosť, že veľká časť tejto plochy bola v minulosti znížená a tým mohli byť aj odstránené pomerne plytko zahĺbované hroby. Napriek tomu nemožno vylúčiť, že svojim spôsobom tieto objekty nepriamo vymedzujú západný okraj pohrebiska. Keramika vykazuje charakteristiky, ktoré sú typické najmä pre 11.–polovicu 12. stor. (Ruttikay 1997).

Významnú časť sídliskových objektov tvoria objekty z vrcholného stredoveku, z 13.–15. stor. Ide o rôzne jamy, často zásobnicové. Vo viacerých prípadoch hroby ležali zdanlivo nad týmito jamami. Bolo to spôsobené tým, že sa spodná časť jám rozširovala, takže sa samotný výkop dostal pod hrob. Aj z tohto dôvodu sa v niektorých prípadoch pri deštrukcii stien dostali celé časti kostier do sekundárnej polohy (napr. detská kostra „na dne“ obj. 7). Najextrémnejšie sa to prejavilo v objekte pivničného charakteru, obj. 10 (pôvodne do svahu vyhlbená pivnica). Po páde stropu sa aj takmer celé hroby z 11. stor. dostali na dno mladšej pivnice. V zásype objektov tvorila rozhodujúcu časť keramika. Ide spravidla o hrncovité nádoby sivej farby s pomerne vyvinutými okrajmi. Väčšina je charakteristická pre keramickú produkciu 13.–14. stor., výnimočne 15. stor. (Ruttikay 1997).

Stredoveké sídliskové objekty z 13.–14. stor. obsahovali v zásypoch množstvo opracovaných mufoníh a kozích rohov (obr. 15: 1, 3) často so stopami rezania, ako aj surovinu, či polotovary na výrobu rôznych predmetov. Zriedkavejšie sa objavili menej výrazné fragmenty železných predmetov (zlomky

Obr. 14. Nitra, Školská ulica. Objekt 22A. Fragment ostrohy s platničkami.

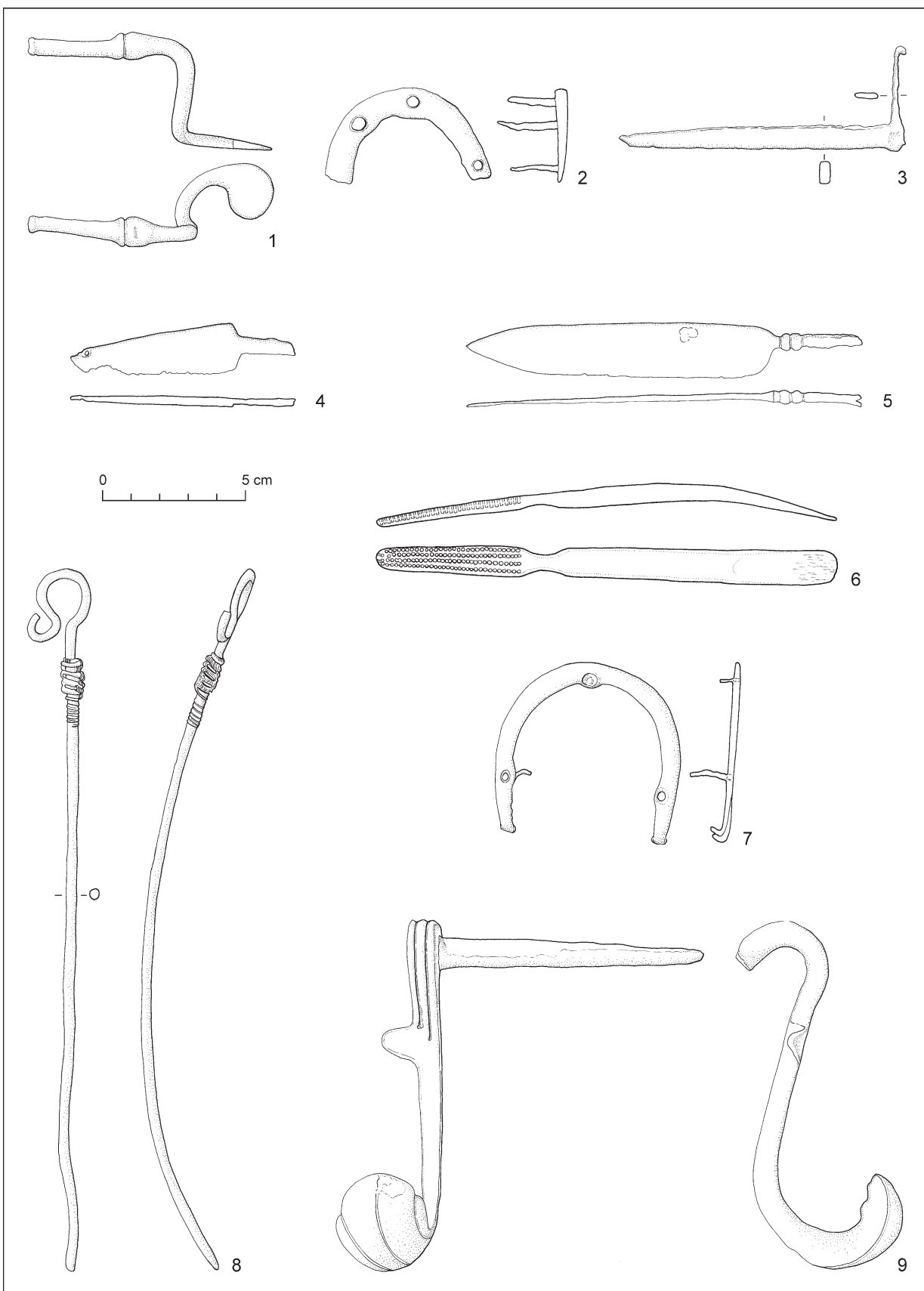
nožov, klince a pod.). Je možné, že sa tu v blízkosti nachádzala kostiarska dielňa, z ktorej odpad sa dostal do vyhlbených objektov. Časti výplne objektov sa preplavili a priniesli pomerne veľkú sériu archeobotanických nálezov, ktorá zatiaľ nie je vyhodnotená.

Pre dejiny Nitry sú dôležité aj objekty z 18.–19. stor. Novoveké objekty tvorili buď veľké pivnice, alebo menšie odpadové jamy a jednu studňu s tehlovou konštrukciou. Najmä odpadové jamy 22 a 23 priniesli rozsiahle súbory novovekej materiálnej kultúry. Odpadové jamy poskytli obrovské množstvo zaujímavých nálezov (obr. 15: 5; 16–18), desiatky rekonštruovateľných keramických nádob v širokej variabilite tvarov, sklenené nádoby, hlinené fajky, kostené zubné kefky, kresacie kamene, fragment kovových nádob, nože, spínadlá, klnce, železné podkovičky z čižmami (akiste boli pôvodne vyhodnené celé čižmy), ozdobné kovania nábytku, súbory sklenených nádob, osličky, tehly, technickú keramiku a pod. Minca z obj. 10A, zapusteného do pivničného priestoru 10, je z roku 1627.

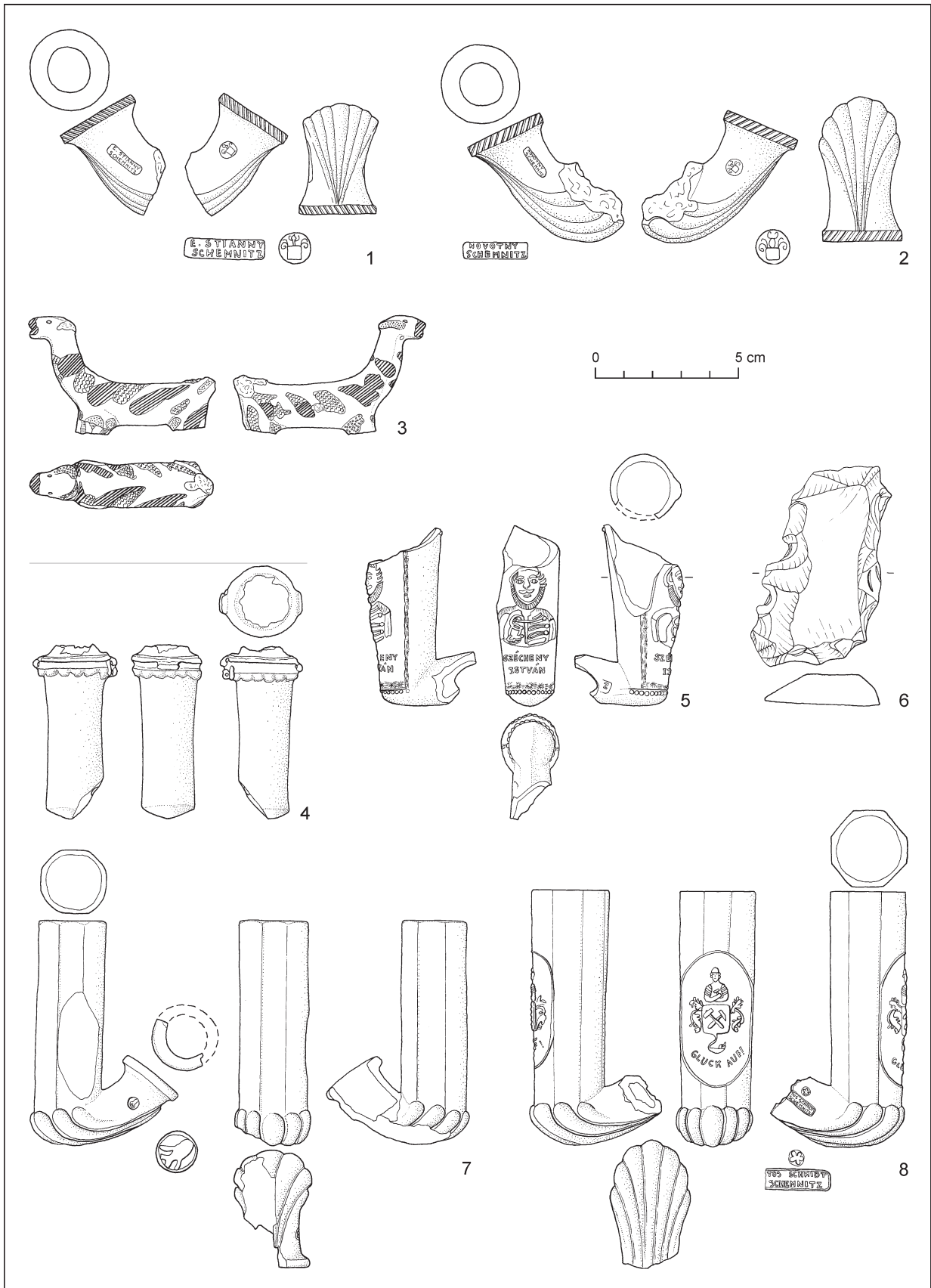
Nezastupiteľný je súbor fragmentov hlinených fajok. Ide o výrobky viacerých dielní. Biele fajky s názvom Caffé reprezentujú pravdepodobne viedenskú produkciu. Najviac ich však pochádza z dielne v Banskej Štiavnici. Ojedinelým exemplárom je fajka s vyobrazením muža s chronogramom (1759). Ide o pomerne ojedinelý zjav vo fajkárskej produkcii. Doslova skvostom je fajka s podobizňou (obr. 17: 5). Ide o Szécheny Istvána (1791–1860), významného uhorského vedca, zakladateľa Maďarskej akadémie vied, staviteľa prvého železného mosta cez Dunaj a pod.

Obr. 15. Nitra, Školská ulica. Pohľad na skúmané objekty. 1 – obj. 7; 2 – obj. 7 po celom odkryve; 3 – plocha výskumu po začistení; 4 – obj. 10A; 5 – obj. 22.

Obr. 16. Nitra, Školská ulica. Objekt 22. Výber z novovekých nálezov.

Obr. 17. Nitra, Školská ulica. Výber z novovekých nálezov. 1-7 – obj. 22; 8 – obj. 23.

Obr. 18. Nitra, Školská ulica. Objekt 22. Výber keramických nálezov.

VÝSKUM V KONTEXTE STREDOVEKÉHO OSÍDLENIA
NITRY

Ojedinelá súhra geografických a klimatických daností, ako aj úrodná pôda, vody bohaté na ryby a lesy plné zveriny spôsobili, že v ohybe Nitry pod úpäťm Zobora vznikli ideálne podmienky pre život človeka. Jeho prítomnosť dokladajú nespočetné archeologické nálezy, ale aj vzácne historické pramene.

Významné postavenie Nitry v minulosti sa odrazilo aj vo vyhlasovaní pamiatkových rezervácií a pásiem. V roku 1961 bol Nitriansky hrad vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku, v roku 1981 Horné mesto za mestskú pamiatkovú rezerváciu a nakoniec bolo v roku 1992 Dolné mesto vyhlásené za pamiatkovú zónu s vymedzeným ochranným pásmom.

Čiernu škvrnu na archeologickej mape Nitry spôsobila výstavba Divadla Andreja Bagara v 70. rokoch 20. stor. a s ňou spojená deštrukcia historického mestského jadra a unikátnej archeologickej lokality pod ním. V dôsledku vtedajších politických záujmov sa tu výskum viac-menej neuskutočnil, resp. preskúmal sa iba zlomok z tohto veľkého priestoru. Žiaľ, situácia sa opakovala pri výstavbe obchodného centra Mlyny, a to aj napriek protestom archeologickej obce. Nakoniec sa tam prebádal iba fragment rozsiahlej plochy. Dnešné výskumné aktivity v bezprostrednom susedstve (Mostná ul., Březinová/Samuel 2009; Kupecká ul., Ruttkay/Ruttkayová 1997; Svätoplukovo námestie) dokazujú, že sa oplatí prebádať doslova každý centimeter plochy určenej na zástavbu. Dokladom tejto skutočnosti je aj výskum na Školskej ulici.

Vymapovanie archeologických nálezov z 9.–12. stor. v Nitre a jej bezprostrednom okolí dokazuje, že osídlenie na prelome včasného a vrcholného stredoveku bolo rozsiahlejšie ako plocha dnešného mesta, t. j. od hradu až po Krškany sa rozkladala jedna hustá sieť menších sídlisk. Druhé zoskupenie sídlisk bolo na ľavobrežnej terase Nitry, od Drážoviec až po Janíkovce. Na tú dobu to bola určite jedna z najväčších sídliskových aglomerácií v strednej Európe a s trochou nadsadenia už možno hovoriť o mestskom charaktere. Jej pozostatky sa temer každodenne odkrývajú na rozmanitých miestach, a to Šindolka, úpäťm Zobora, Svätoplukovo námestie, Tržnica, Dolné Krškany atď. Samozrejme to neznamená súvislé osídlenie. Dozaista sme tu svedkami dokladu vyspelého ekonomického zázemia významného centra s výraznou kumuláciou hradísk (Nitra-hrad, Nitra-Na vršku, Nitra-Lupka, Nitra-Martinský vrch?) a sakrálnych stavieb (Nitra-hrad, Nitra-Martinský vrch) v kombinácii s najstaršou písomnou zmienkou o vysvätení kostola z r. 828. Predpokladá sa aj využitie opevnení na Zobore a iba minimum indícií naznačuje hradisko na Borine.

V polohe Na Vršku sa nachádzalo hradisko, ktorého predpokladaná plocha je 13 ha. Bolo obkolesené širokou priekopou, dvojitým drevozemným valom s komorovou konštrukciou a palisádami. V blízkosti vchodu na južnej strane sa odkryla časť základov mohutnej stavby (š. múrov 110 cm, dl. 24 m). Podľa B. Chropovského (1975, 5) sa na „tomto priestore po zániku Veľkej Moravy rozkladala menšia osada a neskôr tu bolo zriadené rozsiahle etážové pohrebisko, datované do 11.–14. stor.“ Zistili sa tri kruhové objekty s vnútornou svetlosťou asi 2,5 m (budované z kameňa, š. múrov 50–60 cm, viazané maltou; Ruttkay 1989, 61). Fragmenty bližšie neidentifikovateľnej stavby sa zistili aj na bývalej Nešporovej ulici (Chropovský/Fusek 1985, 102, 103). Všetky tieto architektúry boli stavebnými prácami nešetrne zničené a ich datovanie a interpretácia sú značne hypotetické a pravdepodobne už neoveriteľné. Náznaky opevnenia sa zaznamenali aj v Nitre-Starom meste, na dnešnej Kupeckej ul. V sídliskovej vrstve a v zásypoch objektov (pravdepodobne súčasť predhradia) spreď polovice 10. stor. sa odkryli opracované kamenné články a množstvo zlomkov maltoviny. To by mohlo naznačovať blízkosť včasnostredovekých kamenných murovaných stavieb. V západnej časti ulice sa našla päta kamennej deštrukcie, pravdepodobne z valu (Ruttkayová 1996). Podľa ústnej informácie B. Chropovského bola obdobná situácia pri výskume na Farskej ulici. O tvare, konštrukcii a vnútornej zástavbe sa z doposiaľ publikovaných informácií nedá skoro nič verifikovať. Z tejto polohy sú k dispozícii početné nálezy dokladajúce osídlenie aj v 11.–13. stor.

Preskúmané pohrebisko a sídliskové objekty v Nitre na Školskej ulici významne dopĺňajú informácie o historickej situácii v priestore stredovekej Nitry. Pre rekonštrukciu sídliskovej situácie sú nesmierne dôležité sídliskové objekty nachádzajúce sa v subpozícii s preskúmaným pohrebiskom. Napriek tomu, že priniesli pomerne málo nálezového inventáru sú výrazným prínosom pre chronológiu včasného stredoveku. Podobne, ako na neďalekej Kupeckej ulici, nastáva prevrstvenie objektov z 9.–10. stor. pohrebiskom v závere 10., resp. v prvej polovici 11. stor. Tento stav by mohol naznačovať, že v závere 10. stor. prichádza k zániku sídliskovej funkcie a jej nahradenie pohrebiskovým areálom. Či sa tak udialo v dôsledku vnútorného vývoja, alebo prispením prichádzajúcich staromaďarských družín, zatiaľ nevieme zodpovedať. Signifikantná je azda prítomnosť drôtených náramkov v hrobch, po prvý krát doložená priamo v priestore nitrianskeho centra sídliskovej aglomerácie.

Po zániku pohrebiska, niekedy v priebehu 12. stor., najneskôr v 13. stor., sa tu znovu obnovuje sídlisková funkcia (pôvodne zasahovala iba na západný okraj skúmanej plochy). Od 13. stor. už tento priestor slúžil výlučne na bývanie, resp. remeselné a skladové účely. V novoveku sa na tomto mieste vybudovala sieť pivníc s prístupmi z rôznych svetových strán bez zjavného systému. Väčšina z nich bola vyhlbená priamo do svahu bez akejkoľvek následnej úpravy (mnohé sa pri ďalších stavebných aktivitách prepadli). Najnovšie pivnice z 19.–20. stor. už boli budované, murované z kameňa a tehál. Doklady parcelácie, či už medzi stredovekými, alebo novovekými objektmi, nebolo možné identifikovať.

LITERATÚRA A PRAMENE

- Bednár 2001 P. Bednár: Sídlisková štruktúra Nitry v 9. storočí. In: *Velká Morava mezi Východem a Západem*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 17. Brno 2001, 29–39.
- Bednár/Fottová 2006 P. Bednár/E. Fottová: Aktuálny stav bádania genézy stredovekých miest západného a stredného Slovenska z hľadiska archeologických výskumov. In: C. Busko/M. Golinski/B. Krukiewicz (ed.): *Procesy lokacyjne miast w Europie Środkowo-Wschodniej. Materiały z konferencji międzynarodowej w Ładku Zdroju 28.–29. października 2002 roku*. Wrocław 2006, 139–165.
- Březinová/Samuel 2009 G. Březinová/M. Samuel: Nálezy skla z Mostnej ulice v Nitre. Výber z výskumov 1990–2007. *Študijné zvesti AŮ SAV* 46, 2009, 71, 72.
- Čaplovič 1954 P. Čaplovič: Slovanské pohrebište v Nitre pod Zoborom. *Slovenská archeológia* 2, 1954, 5–50.
- Čaplovič/Točík 1951 P. Čaplovič/A. Točík: Výskum v Nitre. *Archeologické rozhledy* 3, 1951, 178, 179, 195.
- Daňová/Ruttikay 2011 K. Daňová/M. Ruttikay: Porušovanie hrobov v 11. storočí na pohrebisku v Nitre-Selenci. In: S. Stuchlík (ed.): *Materiály o pohřebním ritu. Druhotné zásahy v hrobech*. Opava 2011, 161–167.
- Fottová 2005 E. Fottová: Výskum stredovekej dediny v Nitre-Chrenovej. *AVANS v roku 2003*, 2005, 75, 76.
- Fottová 2006 E. Fottová: Záchraný výskum v Nitre-Starom meste. *AVANS v roku 2004*, 2006, 76, 77.
- Fusek 1998 G. Fusek: Gräber mit Arpadenmünzen aus dem Gräberfeld von Šindolka in Nitra. *Slovenská archeológia* 46, 1998, 71–118.
- Fusek 2006 G. Fusek: Nitra-Šindolka. Stredoveké sídliská a pohrebiská. In: J. Gancarski (Red.): *Wczesne średniowiecze w Karpatach polskich*. Krosno 2006, 135–147.
- Fusek 2008 G. Fusek: Die Nebenareale in der Struktur der grossmährischen Burgstadt von Nitra. In: I. Boháčová/L. Poláček (Hrsg.): *Burg-Vorburg-Suburbium. Zur Problematik der Nebenareale frühmittelalterlicher Zentren*. Brno 2008, 271–290.
- Haberstroh 2004 C. Haberstroh: *Das frühmittelalterliche Gräberfeld von Wirbenz, Gde. Speichersdorf, Lkr. Bayreuth*. München 2004.
- Hanuliak 1994 M. Hanuliak: *Malé Kosihy I. Pohrebisko z 10.–11. storočia*. Nitra 1994.
- Hanuliak/Rejholcová 1999 M. Hanuliak/M. Rejholcová: *Pohrebisko v Čakajovciach (9.–12. storočie)*. Vyhodnotenie. Bratislava 1999.
- Chropovský 1962 B. Chropovský: Slovanské pohrebisko v Nitre na Lupke. *Slovenská archeológia* 10, 1962, 175–240.
- Chropovský 1972 B. Chropovský: Príspevok k problematike cirkevnej architektúry a počiatkom kresťanstva na Slovensku. In: *Monumentorum Tutella* 8. Bratislava 1972, 173–208.
- Chropovský 1975 B. Chropovský: Nitra. *Archeologický výskum slovanských lokalít III. Medzinárodný kongres slovanskej archeológie. 7.–14. september 1975, Bratislava*. Nitra 1975.
- Chropovský 1978 B. Chropovský: Pohrebisko z 9.–10. stor. v Nitre pod Zoborom. *Slovenská archeológia* 26, 1978, 99–122.
- Chropovský/Fusek 1985 B. Chropovský/G. Fusek: Výsledky výskumov na stavenisku športového areálu v Nitre. *Študijné zvesti AŮ SAV* 25, 1985, 93–116.
- Kolníková 1967 E. Kolníková: Obolus mŕtvych vo včasnostredovekých hroboch na Slovensku. *Slovenská archeológia* 15, 1967, 189–254.
- König a kol. 2014 T. König/S. Bodoriková/M. Budaj: *Nitra-Mlyny. Stredoveké osídlenie lokality*. Bratislava 2014.
- Krumphanzlová 1965 Z. Krumphanzlová: Sklenené perly doby hradištní v Čechách. *Památky archeologické* 56, 1965, 161–168.
- Rejholcová 1995 M. Rejholcová: *Pohrebisko v Čakajovciach (9.–12. storočie)*. Katalóg. Nitra 1995.
- Ruttikay 1989 A. Ruttikay: Feudálne sídla a fortifikačné zariadenia na Slovensku spreď polovice 13. stor. *Zborník SNM* 83. *História* 29, 1989, 57–107.
- Ruttikay 1997 M. Ruttikay: Die Grundveränderungen in der Keramikproduktion im 12.–14. Jh. in der Westslawakei. *Pravěk Nová řada* 6, 1997, 261–284.

- Ruttkay 2006 M. Ruttkay: Nové staromaďarské pohrebisko v Lužiankach. *AVANS v roku 2004*, 2006, 165–167.
- Ruttkay/Ruttkayová 1997 M. Ruttkay/J. Ruttkayová: Výsledky výskumu v Nitre-Starom meste. *Archaeologia historica* 22, 1997, 103–113.
- Ruttkay/Ruttkayová 2006 M. Ruttkay/J. Ruttkayová: Záchranný archeologický výskum v Nitre-Šindolke. *AVANS v roku 2004*, 2006, 174, 175.
- Ruttkay et al. 2011 M. Ruttkay/M. Bielich/R. Malček/A. Nemergut/J. Ruttkayová/B. Zajacová: Záchrané výskumy na trase výstavby rýchlostnej cesty R1 v úseku Nitra-Západ – Selenec. *AVANS v roku 2009*, 2011, 200–209, 347–368.
- Ruttkayová 1996 J. Ruttkayová: Záchranný výskum v Nitre na Kupeckej ulici. *AVANS v roku 1994*, 1996, 153, 154.
- Steinhübel 1998 J. Steinhübel: Knieža Ladislav Lysý a poľská zvrchovanosť. Nitriansky komitát. In: G. Fúsek/M. R. Zemene (zost.): *Dejiny Nitry. Od najstarších čias po súčasnosť*. Nitra 1998, 114–116.
- Šalkovský 1978 P. Šalkovský: Záchranný archeologický výskum na Gudernovej ulici v Nitre. *AVANS v roku 1977*, 1978, 222, 223.
- Štefan 2009 I. Štefan: Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých záušnic. *Studia Mediaevalia Pragensia* 9, 2009, 171–205.
- Točík 1956 A. Točík: *Nitra, Jesenského č. 9*. Výskumná správa 540/56. Dokumentácia AÚ SAV. Nitra 1956. Nepochikované.
- Točík 1960 A. Točík: Radové pohrebisko devínskeho typu z XI. stor. v Mlynárčiach pri Nitre. *Slovenská Archeológia* 8, 1960, 269–284.
- Točík 1971 A. Točík: Flachgräberfelder aus dem IX. und X. Jahrhundert in der Südwestslowakei (I). *Slovenská archeológia* 19, 1971, 135–276.
- Točík/Paulík 1979 A. Točík/J. Paulík: Mohyla z mladšej doby bronzovej a kostrové pohrebisko z 11. storočia v Čápore. *Slovenská archeológia* 27, 1979, 87–124.
- Ungermann 2010 Š. Ungermann: Počátky mladohradištních pohřebišť na Moravě. In: Š. Ungerman/R. Přichystalová (eds.): *Zaměřeno na středověk. Zdeňkovi Měřinskému k 60. narozeninám*. Praha 2010, 220–239.
- Vendtová 1962 V. Vendtová: *Nitra-Staré mesto*. Výskumná správa 1024/62. Dokumentácia AÚ SAV. Nitra 1956. Nepochikované.

Research of the Medieval Settlement and Cemetery at Školska Street in Nitra

Matej Ruttkay – Jaroslava Ruttkayová

Summary

Nitra (province Nitra), district Staré mesto, built-up area (intravilan), plot number 1205, 1206, 1207, settlement features, Early and High Middle Ages, 9th–15th century, early modern period, cemetery dated back to the 10th–11th/12th century. Finds are deposited in the Ponitrianske Museum in Nitra.

The archaeological research covered 47 features representing settlements from the Great Moravian times to the early modern period and 50 graves from the period between the end of the 10th and the turn of the 11th and 12th century. The area has been severely damaged by earlier building activities.

One of the most surprising discoveries is a cemetery dated back to the end of the 10th century and the turn of the 11th and 12th century. None of the actual borders of the cemetery have been captured during the works. All areas outside the studied area have already been levelled and archaeological contexts have been nearly completely destroyed. Graves contained mainly pieces of jewellery – S-shaped earrings, bracelets, rings, and pearls from necklaces. There were also bracelets (woven and bar) indicating that the cemetery could be one of the oldest burial grounds located in the Nitra old town with such artefacts. Pottery has been found only in two graves. In once grave, the deceased held an unspecified coin in his hand. Radiocarbon dating of grave no. 19 indicates that it should be dated back to the 11th century and possibly related also to the end of the 10th century. A few coins and pottery found there suggest that the cemetery was most intensely used in the first half of the 11th century.

Settlement features from the Great Moravian Period were clearly impaired by later activities. Furthermore, the features – generally unspecified pits filled with dark brown backfill – are placed in supraposition to the cemetery. The most common finds include ceramics, while iron items (a knife, a plate spur fragment, etc.) were rare.

The largest group consists of features dated back to the High Middle Ages – 13th–15th century. These include various pits, often storage pits, usually filled with ceramics. Additionally, the backfill contained numerous cattle horns. It seems likely that a bone craft workshop was located nearby.

The early modern period features were either large cellars or smaller waste pits and one well with a bricked construction. Waste pits provided numerous interesting finds, such as dozens of ceramic vessels (which we were able to reconstruct), glass vessels, clay pipes, bone and iron items, etc.

It is not easy to interpret the artefacts found during the research. It is obvious that the area has changed its function. At the turn of the 10th and 11th century, the settlement turned into a cemetery. However, the distribution of graves does not allow determining whether the cemetery was a part of a burial ground located by the Blessed Virgin Mary Church (located on the site of the today's Piarist Saint Ladislaus Church) or not. The question could be answered in the future through further research of the park located between the Piarist Church and already studied area. A similar situation has also been observed at the nearby Kupecká Street, where at the end of the 10th century (respectively in the first half of the 11th century) a cemetery was dug into features dated back to the 9th–10th century. The situation could indicate that at the end of the 10th century large areas of the site (Na Vřšku) had lost their settlement function and became a burial ground. The question whether it was consequence of some internal development processes or rather due to migration of the Old Hungarian troops, remains unanswered. We believe that wire bracelets found in the graves – documented for the first time directly in the centre of the extensive Nitra settlement area – could provide significant pieces of information.

Sometime during the 13th century the function had transformed again into a settlement with a probable concentration of workshops (bone and antler). Since that time, the area is continuously inhabited. In the early modern period, the area was built-up with a network of cellars accessed from various directions of the world, forming no apparent system. Most of the cellars were dug directly into the slope without any subsequent modifications (many of them were damaged during later construction works). The newest cellars – from the 19th and the 20th century – were made of stones and bricks. However, it was impossible to determine the exact borders of either medieval or early modern time plots.

Fig. 1. Nitra, Školská street. Location of the excavations on a map 1 : 10 000.

Fig. 2. Nitra, Školská street. General view of the eastern side of the excavations (view from the East).

Fig. 3. Nitra, Školská street. 1 – grave 42; 2 – grave 43; 3 – grave 45; 4 – grave 48; 5 – accumulation of graves and a multi-level burial ground.

Fig. 4. Nitra, Školská street. Plan of the eastern part of the excavations. Legend: a – Early Middle Ages settlement; b – graves end of the 10th–11th century; c – 13th–14th century; d – early modern period; e – early modern period cellar; f – brick wall; g – stone wall.

Fig. 5. Nitra, Školská street. Plan of graves 4 and 5. 1, 2 – finds from grave 5.

Fig. 6. Nitra, Školská street. Finds from graves. 1 – grave 12; 2–6 – grave 50.

Fig. 7. Nitra, Školská street. Plan of graves 30, 32, and 35. 1–5 – finds from grave 32.

Fig. 8. Nitra, Školská street. Plan of grave 43. 1–10 – finds from grave 43.

Fig. 9. Nitra, Školská street. Necklaces from graves. 1 – grave 32; 2 – grave 37; 3 – grave 22.

Fig. 10. Nitra, Školská street. Grave 37. Details of the original position of the necklace.

Fig. 11. Nitra, Školská street. Plan of graves 15 and 19. 1–4 – finds from grave 19. Scale: a – 1, 2; b – 3, 4.

Fig. 12. Nitra, Školská street. Selection finds from graves. 1 – hrob 1; 2, 3 – hrob 47; 4 – hrob 46; 5 – hrob 2; 6 – hrob 49; 7 – hrob 42; 8, 9 – hrob 37; 10, 11 – hrob 24.

Fig. 13. Nitra, Školská street. Radiocarbon dating of bones from grave 19, Poznan laboratory.

Fig. 14. Nitra, Školská street. Feature 22A. A plate spur fragment.

Fig. 15. Nitra, Školská street. View of investigated features. 1 – feature 7; 2 – feature 7 after complete excavation; 3 – excavation area after cleaning; 4 – feature 10A; feature 22.

Fig. 16. Nitra, Školská street. Feature 22A. Selection of early modern period finds.

Fig. 17. Nitra, Školská street. Selection of early modern period finds. 1–7 – feature 22; 8 – feature 23.

Fig. 18. Nitra, Školská street. Feature 22A. Selection of ceramics.

Translated by Mgr. Magdalena Adamus, PhD.

doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc.
Archeologický ústav SAV
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
matej.ruttkay@gmail.com

PhDr. Jaroslava Ruttkayová
Ponitrianske múzeum v Nitre
Štefánikova trieda 1
SK – 949 01 Nitra
nraujrut@savba.sk